

ATSKIROJI NUOMONĖ KONSTITUCINĖJE JUSTICIJOJE:
TEISMO KOLEGIALUMAS VS. TEISĖJO VIDINIS NEPRIKLAUSOMUMAS

Viktorija Staugaitytė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4546
Elektroninis paštas v.staugaityte@lrkt.lt*

Pateikta 2008 m. vasario 15 d., parengta spausdinti 2008 m. rugsėjo 23 d.

Santrauka. Teisėjo, nesutinkančio su teisėjų daugumos nuomone dėl bylos sprendimo, teisė paskelbti atskirą nuomonę yra teisėjo vidinio nepriklausomumo vykdant teisingumą išraiška. Lietuvos teisinėje sistemoje tokią teisę turi visų grandžių bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų teisėjai. Konstitucinio Teismo teisėjams, kitaip nei daugelyje Europos valstybių, atskirosios nuomonės teisė nėra suteikta – kaip ir Austrijoje, Italijoje bei Prancūzijoje įstatymų leidėjas pasirinko bendros Konstitucinio Teismo pozicijos koncepciją.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos Seime yra įregistruoti siūlymai Lietuvos teisės sistemoje vis dėlto įdiegti ir Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutą, tačiau jie nesukėlė iš esmės jokios konstitucinės teisės mokslo atstovų reakcijos, nors klausimas vertas išsamesnės diskusijos, kad būtų pasverti įvairūs galimi šio instituto veikimo mūsų šalies teisinėje erdvėje aspektai.

Šiame straipsnyje apžvelgiamos pagrindinės atskirosios nuomonės instituto funkcijos, pristatomi tipiškiausi jo šalininkų ir priešininkų argumentai, nagrinėjama šio instituto įtaka kolegialiam konstitucinės justicijos institucijų darbui, teisėjų pasitarimų konstruktyvumui ir sprendimų priėmimui, vertinama atskirųjų nuomonių reikšmė sprendimų įtaigai ir konstitucinės justicijos autoritetui.

Pagrindinės sąvokos: konstitucinė justicija, teismo kolegialumas, teismo pasitarimų slaptumo principas, teisėjo nepriklausomumas, atskiroji nuomonė.

IVADAS

Vienas pagrindinių Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veiklos principų yra jos kolegialumas. Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus priima kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų jo teisėjų.¹ Įstatymas neleidžia teisėjams atsisakyti balsuoti arba susilaikyti, bet nereikalauja vienbalsiškumo – Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai priimami posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma, o jeigu posėdyje dalyvauja lyginis teisėjų skaičius ir balsai pasiskirsto po lygiai, lemia posėdžio

pirmininko balsas.² Taigi, kitaip nei kai kuriose užsienio

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros doktorantė.

¹ Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 1 dalis.

² Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 3 dalis, 55 straipsnio 2 dalis. Atkreiptinas dėmesys, kad 2007 m. kovo 13 d. Seime įregistruoto Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (Nr. XP-2085) aiškinamajame rašte teigiama, jog šiuo metu įstatyme nėra nustatyta teisėjų balsų dauguma, kuria priimamos Konstitucinio Teismo išvados, todėl siūloma įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje nustatyti, kad išvados priimamos ne mažesne kaip pusės posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma. Manau, kad tokia įstatymo pataisa būtų tikslinga tik tuo atveju, jeigu, kaip siūlo projekto autoriai, būtų padidinta įstatymo 55 straipsnio 2 dalyje numatyta nutarimams priimti reikalinga balsų dauguma. Nepakeitus nutarimams priimti reikalingos daugumos, įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje („Sprendimai priimami ne mažesne kaip pusės posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia posėdžio pirmininko balsas.“) vartojama sąvoka „sprendimai“, atsižvelgiant į tai, kad šis straipsnis yra skirsnyje, nustatančiame bendras teisenos Konstituciniame Teisme taisykles, taip pat į šio straipsnio 1 dalį („Konstitucinis

valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje ar Latvijoje, kur remiantis konstitucingumo prezumpcijos principu neišdžiama konstatuoti konstitucijos pažeidimo, jeigu balsuojant dėl sprendimo priėmimo teisėjų balsai pasiskirsto po lygiai,³ Lietuvoje teisės aktas gali būti pripažintas antikonstituciniu ir pusės nagrinėjant bylą dalyvavusių teisėjų balsais, jeigu tarp jų yra posėdžio pirmininko balsas. Posėdyje dalyvaujant mažiausiam galimam teisėjų skaičiui – šešiams, sprendimą galėtų lemti ir trijų teisėjų balsai. Tiesa, balsų santykis niekada neskelbiamas, nes Konstitucinio Teismo įstatyme yra įtvirtintas absoliutaus pasitarimų slaptumo principas – įstatymas ne tik nustato, kad Konstitucinio Teismo teisėjai ir posėdyje dalyvavę tarnautojas neturi teisės paskelbti nei nuomonių, pareikštų pasitarimų kambaryje, nei kaip kas balsavo (53 straipsnio 3 dalis), bet ir nenumato galimybės sprendime nurodyti, ar jis priimtas vienbalsiai, ar balsų dauguma ir kokių balsų santykiu.⁴ Konstitucinio Teismo aktus pasirašo visi posėdyje dalyvavę teisėjai, taip pat ir tie, kurie balsavo prieš daugumos balsų nulemtą sprendimą. Kita vertus, Konstitucinio Teismo pirmininko E. Kūrio teigimu, praktikoje Teismo nutarimai niekada nepriimami penki prieš keturis ar šeši prieš tris – visuomet siekiama aiškios, neginčijamos pozicijos, kurios nepakeistų vieno ar kito asmens pasikeitimas keičiantis Konstitucinio Teismo sudėčiai; siekiama, kad sprendimai būtų kuo kokybiškesni, nes juk tai – Konstitucijos aiškinimas.⁵ Vadinasi, teisėjų nuomonėms nagrinėjamu klausimu išsiskyrus, stengiamasi ieškoti visiems ar bent didžiajai daugumai teisėjų maksimaliai priimtino kompromiso – tiek dėl paties sprendimo, tiek dėl jo motyvavimo. Tokiam veiklos stiliui neabejotinai turi įtakos tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjai neturi teisės skelbti atskirosios nuomonės. Tad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra kolegialūs sprendimai ne vien tuo formaliu atžvilgiu, kad juos priima kolegiali institucija, bet ir savo esme, nes išreiškia teisėjų pasiektą konsensuą, išties kolektyvią, bendrą teismo valią. Kaip teigia E. Kūris, „Konstitucinis Teismas yra turbūt kolegialiausia institucija Lietuvoje, nes kompromisas turi būti pasiektas absoliučiai visais klausimais –

Teismas bylas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus <...> priima kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų jo teisėjų.“), aiškintina kaip apimanti visas Konstitucinio Teismo priimamų aktų rūšis (nutarimus, išvadas ir sprendimus).

³ Žr. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 15 straipsnio 4 dalį, Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 30 straipsnio 3 dalį.

⁴ Todėl, neginčijant įstatymų leidėjo diskrecijos nustatyti ir didesnę nutarimams priimti reikalingą balsų daugumą, pažymėtina, jog tokią įstatymo pataisą siūlančių politikų pareiškimai esą „dažnai atsitinka“, kad Konstitucinio Teismo nutarimą priima trys teisėjai (žr. Kaunaitė K. Įstatymo pataisos – demokratijos sąskaita? <<http://www.kontrastai.eu/teise/statymo-pataisos-demokratijos-saskaita.html?Itemid=35>>), yra visiškai niekuo nepagrįsti: pirma, kaip minėta, balsų santykis, kuriuo yra priimtas nutarimas konkrečioje konstitucinės justicijos byloje, niekada neskelbiamas; antra, Konstitucinis Teismas labai retai bylas nagrinėja ne visos sudėties, o šešių teisėjų sudėties, ko gero, apskritai nėra priėmęs nė vieno nutarimo.

⁵ Žr. Šindeikis A. Konstitucinis Teismas praskleidžia paslapties skraistę. *Veidas*. 2005 m. kovo 17 d. Nr. 11.

Konstitucinio Teismo įstatyme nėra numatyta atskirosios nuomonės“.⁶

Šiuo metu Lietuvos Respublikos Seime yra įregistruoti siūlymai Lietuvos teisės sistemoje vis dėlto įdiegti Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutą.⁷ Kokios įtakos tokia Konstitucinio Teismo įstatymo novela galėtų turėti kolegialiam šio teismo darbui, teisėjų pasitarimų konstruktyvumui ir sprendimų priėmimui? Ar teisėjų atskirosios nuomonės nesilpnintų Konstitucinio Teismo sprendimų įtaigos, o kartu ir konstitucinės justicijos autoriteto? Tai ir yra pagrindiniai klausimai, į kuriuos siekiama atsakyti šiame straipsnyje.

ATSKIROJI NUOMONĖ KONSTITUCINĖJE JUSTICIJOJE: ARGUMENTAI UŽ IR PRIEŠ

Atskiroji nuomonė (lot. *votum separatum*) – tai raštu išdėstyta ir viešai paskelbta teisėjo, nesutinkančio su teisėjų daugumos nuomone dėl bylos sprendimo, pozicija. Atskiroji teisėjo nuomonė gali būti pareiškiamą dėl paties sprendimo, jeigu teisėjas būtų nusprendęs priešingai (angl. *dissenting opinion*), arba tik dėl jo argumentacijos (angl. *concurring opinion*); ji gali būti susijusi tiek su teisės klausimais, tiek su faktinių aplinkybių nustatymu, įrodymų vertinimu. Atskiroji nuomonė neturi privalomosios teisės šaltinio galios ir nėra teismo sprendimo sudedamoji dalis – tai tik individualios teisėjo pozicijos, besiskiriančios nuo sprendime išdėstytos bylą nagrinėjusių teisėjų daugumos nuomonės, pareiškimas.⁸ Lietuvos teisinėje sistemoje šį institutą numato bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų veiklą reguliuojantys procesiniai įstatymai.⁹ Daugelyje Europos valstybių (Vokietijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje, Rusijoje, Ukrainoje, Turkiijoje) atskirosios nuomonės teisę turi ir konstitucinių teismų teisėjai. Austrijoje, Italijoje, Prancūzijoje, kaip ir Lietuvoje, laikomasi bendros konstitucinio teismo pozicijos koncepcijos, tad atskirosios nuomonės teisė konstitucinių teismų teisėjams šiose šalyse nesuteikta.

Atskirosios nuomonės institutas yra teisėjo vidinio nepriklausomumo vykdant teisingumą išraiška. Instanciniame teisminiame procese atskiroji nuomonė reikšminga tuo, kad joje išdėstytais argumentais gali pasi-

⁶ Kūris, E. Foreword *Constitutional Justice in Lithuania*. – Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003. P. iv.

⁷ Žr.: 2007 m. kovo 13 d. Seime įregistruotas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (Nr. XP-2085); 2008 m. kovo 18 d. Seime įregistruotas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 10, 15, 16, 53 ir 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16¹ straipsniu įstatymo projektas (XP-635(2)).

⁸ Todėl atskiroji teisėjo nuomonė negali būti „įtraukiama į nutarimą“, kaip siūloma minėtame Konstitucinio Teismo įstatymo pataisų projekte Nr. XP-2085.

⁹ Žr.: Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 63 straipsnio 2 dalį, 264 straipsnio 2 dalį, 268 straipsnio 6 ir 7 dalis, Baudžiamojo proceso kodekso 299 straipsnio 6 dalį, 384 straipsnio 10 dalį, Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTI) 85 straipsnio 2 dalį, 155 straipsnio 3 dalį.

remti byloje dalyvaujantys asmenys, skųsdami teismo priimtą sprendimą, ja atkreipiamas aukštesnės instancijos teismo dėmesys į probleminius bylos aspektus ir sudaromos geresnės galimybės visapusiškai ją išnagrinėti; byloje pareikšta atskiroji nuomonė gali turėti įtakos ir proceso atnaujinimui.¹⁰ Lietuvos teisinėje literatūroje taip pat pažymima atskirosios nuomonės reikšmė teisinės minties plėtotei, teisės aiškinimo ir taikymo praktikos tobulinimui¹¹, vis dėlto pagrindinė šio instituto paskirtis paprastųjų teismų veikloje – stiprinti teisėjų vidinį nepriklausomumą bei atsakomybę už priimtą sprendimą ir palengvinti instancinę teismų sprendimų teisėtumo kontrolę.

Konstitucinių teismų sprendimai yra galutiniai, nėra jokių procesinių jų verifikavimo galimybių, tad šių teismų teisėjų atskirųjų nuomonių vaidmuo šiek tiek kitoks. Kalbant apie šio instituto funkcijas konstituciniame teisminiame procese pirmiausiai pažymima jo reikšmė išryškinant konstitucinio teismo nagrinėjamų klausimų sudėtingumą ir atkreipiant dėmesį į tolesnio teisinio diskurso vertas problemas, skatinant konstitucinės teisės raidą, užtikrinant sprendimų priėmimo ir argumentavimo skaidrumą bei tam tikrą socialinės kontrolės galimybę.

Antai Lenkijos Konstitucinio Tribunolo požiūriu, „teisėjų atskirosios nuomonės skirtos pirmiausiai tam, kad atkreiptamos dėmesį į tolesnės diskusijos vertas problemas parodytų konstitucinės materijos sudėtingumą. Jos gali būti vertinga inspiracija tiek teisės mokslui, tiek teisėkūrai ir konstitucinei jurisprudencijai“.¹² Tribunolo pirmininkas M. Safjanas yra pažymėjęs, kad atskirosios nuomonės skaidrina Konstitucinio Tribunolo veiklą, nes niekas taip aiškiai kaip jos neparodo probleminių nutarimų aspektų.¹³ „Kiekvieno teismo, taip pat ir normų teismo, esmė – tai argumentų kova. Nerimauti reikėtų tada, jeigu visi kalbėtų vienu balsu, neturėtų jokių abejonių ir priiminėtų vienbalsius sprendimus. Tai būtų neautentiška ir rodytų, kad Tribunolas užsiima abejonių nekeliančiais klausimais“.¹⁴ Panašiai atskirųjų nuomonių vaidmenį apibūdino Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkė J. Limbach, kalbėdama Austrijos parlamente 1998 m. surengtoje diskusijoje dėl atskirosios nuomonės instituto įvedimo. Jos manymu, atskirosios nuomonės daro teismo sprendimą skaidresnį ir leidžia visuomenei suvokti, kad yra įmanomas ne vienintelis teisingas sprendimas ir kad teisėjai yra tiesiog žmonės, galintys turėti skirtingą teisingos vi-

suomenės ir teisės sampratą.¹⁵ Taigi atspindėdamos vidinius teismo debatus atskirosios nuomonės viešajai nuomonei aiškiai parodo, D. Rousseau žodžiais, kad teisė yra ne „iš aukščiau paskelbta tiesa“, o kuriama debatų ir požiūrių konfrontacijos procese.¹⁶ Atskirųjų nuomonių instituto šalininkų teigimu, tai demokratinėje visuomenėje turi edukacinę reikšmę,¹⁷ inspiruoja teisės mokslą,¹⁸ be to, leidžia numatyti jurisprudencijos pokyčius ir daro ją labiau prognozuojamą.¹⁹ Su pastaruoju argumentu vargu ar galima sutikti, tai veikiau tėra iliuzija. Nors atskiroji nuomonė iš tiesų kartais gali žymėti jurisprudencijos evoliucijos kita kryptimi pradžią ir ateityje tapti daugumos požiūriu, kas gali iš anksto nuspėti, kada ir ar apskritai tai įvyks? Be to, toks požiūris į atskirąją nuomonę apskritai ne itin tinkamas, nes suponuoja tam tikrą netikrumą, ar konstitucinio teismo sprendimas išreiškia galutinę teismo poziciją, ar tai tėra laikina jo nuomonė. Maža to, kaip pažymi H. Schäfferis, jeigu atskirosios nuomonės reiškiamos pernelyg dažnai, teismo jurisprudencijos kryptis gali pasidaryti nebeaiški.²⁰ Teikti postūmį teisės mokslui taip pat, ko gero, nėra pagrindinė šio instituto paskirtis. Kur kas svarbiau yra tai, kad galimybė paviešinti mažumos nuomonę ir argumentus daro teismo veiklą atviresnę ir skaidresnę. Nesant procesinių galimybių verifikuoti konstitucinio teismo sprendimus, atskirosios teisėjų nuomonės reikšmingos tuo, kad suteikdamos visuomenei išsamesnį vaizdą apie konstitucinio teismo sprestą konstitucinę problemą sustiprina viešos demokratinės kontrolės, pasireiškiančios visų pirma per publicistinę ir mokslinę teismo veiklos kritiką, galimybes.

Atskirųjų nuomonių priešinkai teigia, kad jos silpnina sprendimų įtaigą ir kenkia konstitucinės justicijos autoritetui. Toks požiūris, regis, remiasi prielaida, kad nesant atskirųjų nuomonių pareiškimo galimybės visuomenė naiviai tiki, jog visi sprendimai konstituciniame teisme yra priimami vienbalsiai, todėl atskirosios teisėjų nuomonės sumažintų sprendimų akceptavimą. Manau, kad nereikėtų taip nepasitikėti visuomenės branda ir jos sugebėjimu suvokti, jog demokratijos esmė – požiūrių įvairovės ir pagarbos daugumos sprendimui dermė. Demokratinėje teisinėje valstybėje justicijos autoritetas turi remtis ne vienmintiškumo iliuzija, o argu-

¹⁰ Žr. ABTĮ 155 straipsnio 3 dalį, taip pat žr. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Antras tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 401.

¹¹ Driukas A., Jokūbauskas Č., Koverovas P. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Antras tomas. – Vilnius: Justitia, 2005. P. 172, 433.

¹² Informacja o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w 2005 r. S. 53 <<http://www.trybunal.gov.pl/Orzecznictwo/Inform/indexi.htm>>.

¹³ Safjan M. Zdanie odrębne – polemika z wyrokiem i obrona własnego poglądu. *Rzeczpospolita*. 2002. Nr. 160.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht und das Minderheitsvotum. *Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll, S. 11 <http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC>.

¹⁶ Rousseau D. *Sądownictwo konstytucyjne w Europie*. – Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe. 1999. S. 56.

¹⁷ Safjan M. Op. cit.

¹⁸ Limbach J. Op. cit. S. 9.

¹⁹ Mayer H. Die Einführung der ‚dissenting opinion‘ am Verfassungsgerichtshof aus Sicht der österreichischen Verfassungslehre. *Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll, S. 24 <http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC>.

²⁰ Schäffer H. Die Einführung der ‚dissenting opinion‘ am Verfassungsgerichtshof aus Sicht der österreichischen Verfassungslehre. *Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll, S. 32, ten pat.

mentacijos, kuri per atskiras nuomones gauna iššūkį, stiprumu ir įtikinamumu. Kita vertus, teisėjams turint teisę pareikšti atskirą nuomonę visuomenė kaip tik ir gali įsitikinti, kad nemažai sprendimų iš tiesų priimama vienbalsiai, taip pat kad teisme nėra jokių pastovių „frakcijų“ ir sprendimus lemiančią daugumą kaskart sudaro kiti teisėjai. Atskirą nuomonę suprantu kaip teisėjo orumo ir vidinio nepriklausomumo išraišką, kuri, mano nuomone, ne tik nekelia grėsmės teismo prestižui, bet kaip tik jį stiprina, nes visuomenė mato, kad teismai sudaro laisvi, nepriklausomi teisėjai, nebijantys viešai ginti savo nepriklausomą požiūrį ir prisiimti už jį asmeninę atsakomybę. Negaliu sutikti su argumentu, esą panaikindamos pasitarimo slaptumą atskirosios nuomonės gali kelti pavojų teisėjų nepriklausomumui.²¹ Viena vertus, pareikšti atskirą nuomonę yra sprendimui nepritarusio teisėjo teisė, o ne pareiga – teisėjas turi visišką laisvę spręsti, ar konkrečiu atveju jis jaučia būtinybę, gal net moralinę pareigą viešai paskelbti savo poziciją, ar jo ir teisėjų daugumos nuomonių išsiskyrimas neturi tokios esminės reikšmės, kad būtų būtina jį viešinti. Tad daugeliu atvejų atskirosios nuomonės visiškai nepanaikina teisėjų pasitarimo ir balsavimo slaptumo, o tik jį sumažina tokiu mastu, kiek patys teisėjai apsisprendžia pavišinti savo poziciją (šiuo kontekste pabrėžtina, kad atskirosios nuomonės pareiškimas neatleidžia teisėjo nuo pareigos saugoti pasitarimo paslaptį, t. y. nesuteikia jam teisės atskleisti kitų teisėjų išsakytų nuomonių ir to, kaip jie balsavo; pats atskirosios nuomonės pareiškimas pripažįstamas teismo pasitarimo slaptumo principo išimtimi ir nelaikomas nuomonių atskleidimu²²). Kita vertus, galimos situacijos, kai atskirųjų nuomonių pareiškima tiek, kad faktiškai kartu yra atskleidžiama ir minimali reikalaujama už sprendimą balsavusių teisėjų dauguma. Be to, atskirųjų nuomonių galimybę visuomenė apskritai gali traktuoti kaip leidžiančią manyti, kad jos nepaskelbė teisėjai balsavo už priimtą sprendimą. Bet ar tai gali būti vertinama kaip grėsmė teisėjų nepriklausomumui? Mano nuomone, priešingai, tai kaip tik stiprina teisėjo asmeninės moralinės atsakomybės už priimamą sprendimą jausmą ir mažina konformizmo pagundą. Visiškai pritariu požiūriui, kad pasitarimų slaptumas turi užtikrinti teismo vidinių svarstymų ir ginčų atvirumą, bet ne paslėpti asmeninę teisėjų atsakomybę už institucijos anonimiškumą.²³ Šiuo požiūriu atskirą nuomonę galima laikyti ne tik teisėjo vidinio nepriklausomumo išraiška, bet ir jo garantija.

Teisės mokslininkai bei patys teisėjai skirtingai vertina ir atskirosios nuomonės instituto įtaką teismo darbui bei sprendimų priėmimui. Vieni mano, kad atskirųjų nuomonių galimybė verčia atsizvelgti į daugumos

nuomonei oponuojančių teisėjų argumentus, skatina ieškoti konsensuso ir aktyvina pasitarimą.²⁴ Kiti įspėja, – ir tai turbūt vienas stipriausių atskirosios nuomonės priešingų argumentų, – kad šis institutas gali turėti visiškai priešingą poveikį: kelti įtampą tarp teisėjų, silpninti teismo kolegialumą ir skatinti per anksti nutraukti diskusijas bei nebesiekti bendro susitarimo.²⁵ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo teisėjas P. Jannas minėtoje diskusijoje Austrijos parlamente teigė ne kartą girdėjęs privačiuose pokalbiuose kolegų iš Europos Žmogaus Teisių Teismo išsakytą nepasitenkinimą, kad atskirųjų nuomonių infliacija veda prie tokio pasitarimų stiliaus, jog dauguma beveik neįsiklauso į mažumos argumentus, o tik pasiūlo rašyti atskirą nuomonę; mažuma laikosi tokios pat nuostatos – net nebando įtikinti savo pozicijos pagrįstumu ir pasitenkina tuo, kad paskelbia atskirą nuomonę.²⁶ Tuo tarpu J. Limbach teigimu, paprastai yra kaip tik priešingai – stengiamasi įtikinti vieni kitus savo teisumu, o atskiroji nuomonė naudojama tik kaip kraštutinė priemonė, nes ji reikalauja nemažai laiko ir dvasinių bei intelektinių jėgų.²⁷ Šiuos požiūrių skirtumus iš tiesų lemia skirtinga įvairių teismų patirtis. Europos Žmogaus Teisių Teisme nuo pat jo veiklos pradžios susiklostė tokia praktika, kad balsuojant dėl sprendimo priėmimo mažuma likę teisėjai faktiškai visuomet skelbia savo atskiras nuomones.²⁸ Pagal Ch. Grabenwarterio pateiktus skaičius, iš 1991–1995 m. šio teismo priimtų 193 sprendimų net dėl 114, t. y. 59 procentų, buvo pareikštos atskirosios nuomonės.²⁹ Tuo tarpu Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo statistika visai kitokia: nuo 1970 m., kai Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme buvo numatyta atskirosios nuomonės institutas, iki 2005 m. jos pareikštos dėl 134 iš 1915 sprendimų – tai yra apie 7 procentai.³⁰ Panašiai yra Lenkijoje: 1997–2006 m. Konstitucinis Tribunolas priėmė 618 nutarimų, iš jų dėl 51, t. y. kiek daugiau nei 8 procentų, buvo pareikštos atskirosios nuomonės.³¹ Taigi praktikoje atskirosios nuomonės institutas gali veikti gana skirtingai. Jeigu atskiras nuomones įprasta rašyti kaskart, kai išsiskiria teisėjų nuomonės, ir diskusija nutraukiama net nebandant ieškoti kompromiso su kitokios pozicijos besilaikančiais kolegomis, sunku kalbėti apie teismo kolegialumą. Tokia praktika lemia ir pačių atskirųjų nuomonių devalvaciją. Be to, gana sunku paaiškinti laiko ir jėgų eikvojimą nuolatiniams atskirųjų nuomonių rašy-

²⁴ Rousseau D. Op. cit. S. 56; Mayer H. Op. cit. S. 24; Roelcke G. Sondervoten. *Festschrift 50 Jahre Bundesverfassungsgericht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001. S. 367.

²⁵ Rousseau, D. Op. cit. S. 55; Denninger E.; Hoffmann-Riem W., Schneider H.-P. Stein E. (Hrsg.) Op. cit. S. 44; Jann P. Entscheidungsbegründung am Europäischen Gerichtshof. *Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll, S. 21 <http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC>.

²⁶ Jann P. Op. cit.

²⁷ Limbach J. Op. cit. S. 10.

²⁸ Grabenwarter Ch. Op. cit. S. 16.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Žr. <<http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/gb2006/A-I-7.html>>.

³¹ Žr. <<http://www.trybunal.gov.pl/Orzec/Inform/indexi.htm>>.

²¹ Žr.: Schäffer H. Op. cit. S. 30–31; Grabenwarter Ch. Praktische Erfahrungen mit der ‚dissenting opinion‘ am Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte. *Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll. S. 15, ten pat.

²² Žr., pavyzdžiui, CPK 264 straipsnio 2 dalį, ABTĮ 85 straipsnio 1, 2 dalis.

²³ Denninger E., Hoffmann-Riem W., Schneider H.-P. Stein E. (Hrsg.). *Kommentar zum Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. 3. Auflage. 2001. Art. 94. S. 43.

mui, nagrinėjimo laukiant daugybei kitų bylų. Bet jeigu teise pareikšti atskirąją nuomonę naudojamosi santūriai, apsiribojant esminės svarbos klausimais, ji iš esmės yra pozityvus dalykas: viena vertus, skatina diskusiją ir kompromiso paiešką, kita vertus, nepavykus pasiekti sutarimo verčia teisėjų daugumą atsižvelgiant į mažumos argumentus stiprinti savo argumentaciją, taigi šiuo požiūriu taip pat gali pagerinti sprendimų kokybę. Atskirųjų nuomonių reikšmė iš tiesų labai priklauso nuo to, kaip šia teise naudojamosi. Dėl to ir kritika kartais faktiškai būna nukreipta ne tiek prieš patį atskirosios nuomonės institutą, kiek prieš jos naudojimo stilių. Kaip minėta, atskirosios nuomonės turėtų būti rašomos tik esminę reikšmę turinčiais atvejais, be to, akivaizdu, kad jų esmė – ne pati savaime polemika su teismu, bet kiek įmanoma įtikinamesnių ir tikslesnių argumentų prieš sprendime išdėstytą teisėjų daugumos poziciją pateikimas. Šiaip ar taip, tai, kad tam tikra priemone gali būti netinkamai naudojamosi ar piktnaudžiaujama, nepaneigia pačios priemonės prasmingumo.

Kaip minėta, konstitucinių teismų teisėjų atskirosios nuomonės institutas numatytas daugelyje Europos valstybių ir, kaip buvo pažymėta svarstant jo įvedimo Austrijoje klausimą, nė vienoje iš jų konstitucinės justicijos autoritetas dėl to nesmuko.³² Nėra valstybės, kuri būtų panaikinusi šį institutą dėl kokio nors žalingo poveikio. Vis dėlto jo įtvirtinimo klausimas reikalauja nuodugnesnės teisinės diskusijos – būtina pasverti įvairius galimus šio instituto veikimo mūsų šalies teisinėje erdvėje aspektus. Ypač svarbu, kaip galima atskirųjų nuomonių poveikį kolegialiam Konstitucinio Teismo darbui vertina patys šio teismo teisėjai. Šiuo požiūriu vertėtų atkreipti dėmesį į Austrijos Konstitucinio Teismo pirmininko L. Adamovichiaus žodžius, pasakytus kalbant apie Austriją, bet turinčius universalesnę prasmę, kad būtų neteisinga atskirosios nuomonės institutą „oktrojuoti“ teismui, kurio teisėjų dauguma nepitaria jo įvedimui.³³ Jeigu Konstitucinio Teismo teisėjai manytų šį institutą galint turėti neigiamos įtakos susiformavusiam šio teismo darbo stiliui ir pasitarimų konstruktyvumui arba esant nepriimtina dėl kitų priežasčių, jų argumentai galėtų būti itin reikšmingi sprendžiant atskirosios nuomonės instituto tikslingumo klausimą.

ISVADOS

1. Teisėjo, nesutinkančio su teisėjų daugumos nuomone dėl bylos sprendimo, teisė paskelbti atskirąją nuomonę yra teisėjo orumo ir vidinio nepriklausomumo vykdant teisingumą išraiška. Be to, galimybė paviešinti mažumos nuomonę ir argumentus daro teismo veiklą atviresnę ir skaidresnę: nesant procesinių galimybių verifikuoti konstitucinės justicijos institucijos sprendimus, atskirosios teisėjų nuomonės reikšmingos tuo, kad suteikdamos visuomenei išsamesnį vaizdą apie konstituci-

nio teismo sprestą konstitucinę problemą sustiprina viešos demokratinės kontrolės galimybes.

2. Demokratinėje teisinėje valstybėje justicijos autoritetas turi remtis ne vienmintiškumo iliuzija, o argumentacijos, kuri per atskiras nuomones gauna iššūkį, stiprumu ir įtikinamumu. Atskiroji nuomonė ne tik nekelia grėsmės konstitucinės justicijos prestižui, bet kaip tik jį stiprina: visuomenė mato, kad teismą sudaro laisvi, nepriklausomi teisėjai, nebijantys viešai ginti savo nepriklausomą požiūrį ir prisiimti už jį asmeninę moralinę atsakomybę. Kadangi atskirųjų nuomonių galimybę visuomenė gali traktuoti kaip leidžiančią manyti, kad jų nepaskelbę teisėjai balsavo už priimtą sprendimą, tai stiprina teisėjo asmeninės moralinės atsakomybės už priimamą sprendimą jausmą ir mažina konformizmo pagundą. Pasitarimų slaptumas turi užtikrinti teismo vidinių svarstymų ir ginčų atvirumą, bet ne paslėpti asmeninę teisėjų atsakomybę už institucijos anonimiškumą.

3. Kaip rodo įvairių teismų patirtis, atskirosios nuomonės instituto įtaka teismo darbui bei sprendimų priėmimui gali būti skirtinga. Vienas stipriausių atskirųjų nuomonių priešininkų argumentų yra tas, kad šis institutas gali kelti įtampą tarp teisėjų, silpninti teismo kolegialumą ir skatinti per anksti nutraukti diskusiją ir nebesiekti bendro susitarimo. Tačiau jeigu teise pareikšti atskirąją nuomonę naudojamosi santūriai, apsiribojant esminės svarbos klausimais, ji iš esmės yra pozityvus dalykas: skatina diskusiją ir kompromiso paiešką, o nepavykus pasiekti sutarimo verčia teisėjų daugumą atsižvelgiant į mažumos argumentus stiprinti savo argumentaciją, taigi šiuo požiūriu taip pat gali pagerinti sprendimų kokybę. Atskirųjų nuomonių reikšmė labai priklauso nuo to, kaip šia teise naudojamosi, todėl svarstant Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės instituto įdiegimo Lietuvos teisės sistemoje klausimą būtina pasverti visus galimus šio instituto veikimo mūsų šalies teisinėje erdvėje aspektus. Labai svarbu atsižvelgti ir į tai, kaip galima atskirųjų nuomonių poveikį kolegialiam Konstitucinio Teismo darbui vertina patys šio teismo teisėjai, – jų argumentai galėtų būti itin reikšmingi sprendžiant atskirosios nuomonės instituto tikslingumo klausimą.

LITERATŪRA

1. Kaunaitė, K. Įstatymo pataisos – demokratijos sąskaita? <<http://www.kontrastai.eu/teise/statymo-pataisos-demokratijos-saskaita.html?Itemid=35>> [žiūrėta 2008 m. sausio 15 d.].
2. Šindeikis, A. Konstitucinis Teismas praskleidžia paslapties skraistę. *Veidas*. 2005 m. kovo 17 d. Nr. 11.
3. Kūris, E. Foreword *Constitutional Justice in Lithuania*. – Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
4. Goda, G.; Kazlauskas, M.; Kuconis, P. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Antras tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
5. Driukas, A.; Jokūbauskas, Č.; Koverovas, P. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Antras tomas. – Vilnius: Justitia, 2005.
6. Informacja o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w

³² Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete). 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll, S. 73 <http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC>.

³³ Op. cit. S. 51.

- 2005 r. <<http://www.trybunal.gov.pl/Orzecz/Inform/indexi.htm>> [žiūrėta 2008 m. sausio 15 d.].
7. Safjan, M. Zdanie odrębne – polemika z wyrokiem i obro-
na własnego poglądu. *Rzeczpospolita*. 2002. Nr. 160.
 8. Limbach, J. Das Bundesverfassungsgericht und das Min-
derheitsvotum. *Einführung des Minderheitsvotums am
Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16.
Oktober 1998. Stenografisches Protokoll <[http://www.
parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC](http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC)> [žiūrėta 2008 m. sausio 15
d.].
 9. Rousseau, D. *Sądownictwo konstytucyjne w Europie*. –
Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1999.
 10. Mayer, H. Die Einführung der ‚dissenting opinion‘ am
Verfassungsgerichtshof aus Sicht der österreichischen
Verfassungslehre. *Einführung des Minderheitsvotums am
Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16.
Oktober 1998. Stenografisches Protokoll <[http://www.
parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC](http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC)> [žiūrėta 2008 m. sausio
15 d.].
 11. Schäffer, H. Die Einführung der ‚dissenting opinion‘ am
Verfassungsgerichtshof aus Sicht der österreichischen
Verfassungslehre. *Einführung des Minderheitsvotums am
Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16.
Oktober 1998. Stenografisches Protokoll <[http://www.
parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC](http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC)> [žiūrėta 2008 m. sausio
15 d.].
 12. Grabenwarter, Ch. Praktische Erfahrungen mit der
‚dissenting opinion‘ am Europäischen Gerichtshof für
Menschenrechte. *Einführung des Minderheitsvotums am
Verfassungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16.
Oktober 1998. Stenografisches Protokoll <[http://www.
parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC](http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC)> [žiūrėta 2008 m. sausio 15
d.].
 13. Denninger, E.; Hoffmann-Riem, W.; Schneider, H.-P.;
Stein, E. (Hrsg.). *Kommentar zum Grundgesetz für die
Bundesrepublik Deutschland*. 3. Auflage. 2001. Art. 94.
 14. Roellecke, G. Sondervoten. *Festschrift 50 Jahre Bundes-
verfassungsgericht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.
 15. Jann, P. Entscheidungsbegründung am Europäischen Ge-
richtshof. *Einführung des Minderheitsvotums am Verfas-
sungsgerichtshof (Parlamentarische Enquete)*. 16. Okto-
ber 1998. Stenografisches Protokoll <[http://www. parla-
ment.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/
DATEN_000000.DOC](http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC)> [žiūrėta 2008 m. sausio 15 d.].
 16. Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsge-
richtshof (Parlamentarische Enquete). 16. Oktober 1998.
Stenografisches Protokoll <[http://www.parlament.gv.at/
pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC](http://www.parlament.gv.at/pls/portal/docs/page/PG/DE/XX/III/III_00151/DATEN_000000.DOC)> [žiūrėta 2008 m. sausio 15 d.].

DISSENTING OPINION IN THE CONSTITUTIONAL JUSTICE: COLLEGIALITY OF THE COURT VS. PERSONAL INDEPENDENCE OF THE JUDGE

Viktorija Staugaitytė*
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The right of a judge to announce a dissenting opinion regarding the decision of the case is an expression of his personal independence in justice administration. The legal system of Lithuania grants this right to the judges of all courts of general jurisdiction and administrative courts. In contrast to the Constitutional Court judges of most European states, the judges of the Constitutional Court of Lithuania do not have this right. Similarly to Austria, France and Italy, the Lithuanian legislator preferred the concept of a common position of the Constitutional Court.

Proposals to introduce an institute of a dissenting opinion of a judge of the Constitutional Court are registered at the Seimas of the Republic of Lithuania. However, they have not attracted any reaction from the constitutional lawyers, even though the question deserves an in-depth discussion in order to weigh various possible aspects of the effect of this institute in the legal system of our country.

In this article, the main functions of the institute of the dissenting opinion are reviewed, the most typical arguments of the proponents and opponents are presented, the influence of this institute on the collegial work of the institutions of constitutional justice, constructivity of the deliberations of the judges and the adoption of the decisions is considered, as well as the significance of the dissenting opinions to the suggestion of the decisions and authority of the constitutional justice is assessed.

In the article it is noted that the possibility to publicize the opinion and the arguments of the minority makes the activity of the court more open and transparent. In the absence of procedural possibilities to verify the constitutional court decisions, the dissenting opinions of the judges are important because of the fact that by bringing a more comprehensive view about the constitutional problem decided by the Constitutional Court to the public, they sustain the possibilities of the public democratic control which, first of all, comes through the media and scholarly criticism of the activity of the court.

The author does not agree with the argument that dissenting opinions weaken the suggestion and the acceptance of the decisions and harm the authority of the constitutional justice. The author of the article is certain that in a democratic state under the rule of law the authority of justice must be grounded not on the illusion of unanimity, but on the strength and stringency of the argumentation which is challenged by the dissenting opinions. As an expression of dignity and personal independence of the judge the dissenting opinion, not only does not harm the prestige of the court, but, on the contrary, strengthens it, as the society sees that the court is composed of free and independent judges who are not afraid to defend their independent position publicly and to assume personal moral responsibility for it. Because of the fact that society may consider the possibility of the dissenting opinions as implying that the judges who did not announce their dissents

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, doctoral student.

voted for the adopted decision, the institute of the dissenting opinion strengthens the feeling of the personal moral responsibility of the judge for the court decision and reduces the temptation of conformance. In the article it is emphasized that confidentiality of counsel must ensure the openness of inner considerations and debates of the court, but not to hide the personal responsibility of the judges behind the anonymity of the institution.

As the experience of various courts shows, the influence of the institute of a dissenting opinion on the activity of court and adoption of the decisions may differ. One of the strongest arguments of the opponents of the dissenting opinions is that this institute may cause tension among judges, reduce the collegiality of the court and stimulate early discontinuation of the discussion. On the other hand, if one enjoys the right to express the dissenting opinion in a reserved manner, by confining to the questions of essential significance, it could have a positive impact: it stimulates discussion and search for compromise, and, on the other hand, if no common agreement is reached, the majority of judges, taking account of the argu-

ments of the minority, are forced to strengthen their argumentation, thus, from this point of view, the dissenting opinions may also improve the quality of the decisions. The real role of the dissenting opinions depends a lot on the way this right is used. Thus, deciding the question of establishment of the institute of the dissenting opinion of the judge of the Constitutional Court in the legal system of Lithuania, it is important to take account of how the judges of the Constitutional Court themselves assess the possible effect of the dissenting opinions on the collegial work of the Court. If, in their opinion, this institute may have a negative impact on the already established style of work of the Constitutional Court and on the constructiveness of the deliberations, their arguments could be very important in order to decide the question on the expedience of the institute of a dissenting opinion.

Keywords: constitutional justice, collegiality of court, the principle of confidentiality of the deliberations of a court, independence of a judge, dissenting opinion.